

אינהאַלט

1 דער אוצר / שלום-עליכם
2 ווען איך בין רויטשילד / שלום-עליכם
5 אויב נישט נאך העכער / י. ל. פרץ
9 דריי מתנות / י. ל. פרץ
9 אויבן בײַ דער וואָג
11 די ערשטע מתנה
13 די צווייטע מתנה
16 די דריטע מתנה
18 טאמאַרע די הויכע / אַברהם קאַרפּינאַוויטש

שלום-עליכם

דער אוצר

אף יענער זייט באַרג, הינטערן אַלטן בית-המדרש, געפינט זיך אַן אוצר.
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
נאָר קומען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע יידן אין שטעטל וועלן לעבן בשלום,
און וועלן זיך נעמען אַלע אים זוכן, דעמאָלט וועט מען אים געפינען.
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופרידן, עס וועט נישט זיין קיין קנאה באַ יידן, קיין שנאה,
קיין קריג, קיין לשון-הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אַלע, וועט מען אָפּזוכן
דעם אוצר, און אַז נישט — וועט ער אַריין טיף-טיף אין דער ערד אַריין...
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און מע האָט אָנגעהויבן זיך צו שפּאַרן
און איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס
ווייטער אַלץ מער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף
זיין דאָ, דער האָט געזאָגט: דאָרטן, — און מען האָט נישט אויפֿגעהערט זיך צו שפּאַרן און
איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס ווייטער
אַלץ מערער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר — און דער אוצר... האָט געזונקען אַלץ
טיפּער און טיפּער אין דער ערד אַריין.

שלום-עליכם

ווען איך בין רויטשילד

א מאנאלאג פון א פתרילעווקער מלמד

— ווען איך בין רויטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתרילעווקער מלמד איינמאַל אין אַ דאַנערשטיק, בעת די רביצין האָט אים געמאַנט אָף שבת און ער האָט נישט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין רויטשילד! טרעפֿט, וואָס איך טו? ראשית חכמה, פֿיר איך איין אַ מינהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבן באַ זיך אַ דרייערל, בכדי זי זאָל פֿאַרשפּאַרן דולן אַ ספּאַדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאַנערשטיק און ס'איז נישטאַ אָף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבתדיקע קאַפּאַטע, אַדער ניין — דעם ווייבס קעצענעם בורניס — לאָז זי אויפֿהערן פֿיקן אין קאַפּ אַריין, אַז ס'איז איר קאַלט! און קויף אַוועק איך די דאָזיקע שטוב אינגאַנצן מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיטן קעלער, מיטן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פֿלעקל — לאָז זי נישט זאָגן, אַז ס'איז איר ענג; נאָ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאַך דיר, באַק דיר, וואָש דיר, בראַק דיר, און לאָז מיך צורו, איך זאָל קענען קנעלן מיט מיינע תלמידים מיט אַ ריינעם קאַפּ! נישטאַ קיין דאגות פרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערן, וואו נעמט מען אָף שבת — מחיה נפֿשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האַרב פֿון די פֿלייצעס — וואָס פֿעלט מיר? הייב איך מיך אָן אַרומקוקן אַביסל אָף דער שטאַט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאָך אַפֿן אַלטן בית־המדרש, לאָז אויפֿהערן קאַפּען אַפֿן קאַפּ, בשעת יידן דאַוונען; און, להבדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אַפֿסניי. וואָרעם נישט היינט־מאַרגן — עס וועט דאָרט מוזן זיין אַן אומגליק, חס ושלום, טאַמער פֿאַלט דאָס אויס אַקוראַט בשעת נשים באַדן זיך. און וויבאַלד דאָס באַד, מוז מען שוין דעם הקדש אַוודאי צעוואַרפֿן און אנידערשטעלן אַ „ביקור־חולים“, אָבער טאַקע וואָס אַ ביקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפּואות, מיט ייכלעך אַלע טאַג פֿאַר די חולאים, ווי עס פֿירט זיך אין לייטישע שטעט. און אַ „מושב־זקנים“ שטעל איך אַוועק, אַלטע יידן לומדים זאָלן זיך נישט וואַלגערן אין בית־המדרש באַ דער הרובע, און אַ חבֿרה „מלביש־ערומים“, אַרעמע קינדער זאָלן נישט אַרומגיין, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פּופּקעס אין דרויסן, און אַ חבֿרה „גמילות־חסדים“, אַז איטלעכער ייד, סיי אַ מלמד, סיי אַ בעל־מלאכה, סיי אַ

סוחר אפילו זאל פארשפארן צאלן פראצענט, נישט דארפן פארמשכונען דאס העמד פונעם לייב, און א חברה „הכנסת־כלה“, אז וואו ערגעץ אן ארעם מיידל, נעבעך א דערוואקסענע, זאל מען זי אויסקליידן, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכן, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיר איך איין בא אונדז אין כתרילעווקע... נאך וואס איז שייך עפעס דווקא נאך בא אונדז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאך אחינו בני ישראל, פיר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פירן מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טו איך? מאך איך אף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אף אלע חברות, אף אלע יידן. דאס הייסט, אף דעם כלל ישראל, אז יידן זאלן אומעטום האבן פרנסה און לעבן אין אחדות און זאלן זיצן אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע, א יידישע אקאדעמיע, אין דער ווילנע געוויינטלעך, וואס פון דארטן זאלן ארויסגיין די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אלצדינג זאל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר“, אף מײן קעשענע, און אלצדינג זאל זיך פירן מיט א סדר און מיט א פלאן, עס זאל נישט זיין קיין „גיב־מיר־נאָ־דיר־כאַפ־לאַפּ“, און אלע זאלן אין זינען האבן נאך טובת־הכלל!... און בכדי מע זאל קענען טראָגן אפֿן קאָפּ דעם „כלל“ — וואָס דאָרף מען? דאָרף מען באַוואַרענען דעם „פרט“. און מיט וואָס קען מען באַוואַרענען דעם פרט? געוויינטלעך, מיט פרנסה; וואָרעם פרנסה, הערט איר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אָן פרנסה קען נישט זיין קיין אחדות; איבערן שטיקל ברויט, מישטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אנדערן יורד לחייו, קאפּאַל יענעם קוילען, סמען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונדזערע המנס פֿון דער גאנצער וועלט, מיינט איר, וואָס האָבן זיי צו אונדז? גאָרנישט. נאָר צוליב פרנסה. זיי זאלן האָבן פרנסה, וואָלטן זיי גאָר אַזוי שלעכט נישט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפֿון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אף דער וועלט, אלע אומגליקן, נישט דאָ געדאַכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות....

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר, גאָר אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקע לחלוטין אויס! וועט איר דאָך פֿרעגן: וויאַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפערן זיך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ שמעק טאַביקע; „טעריטאָריע“ הייסט עס באַ זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: „ניין, ס'איז מײן טעריטאָריע“. מששת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַשאַפֿן אַט דאָס שטיקל ערד פֿון איר כבוד וועגן. קומט צוגיין אַ דריטע און זאָגט: „איר זייט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ רשות הרבים הייסט עס“. הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע „טעריטאָריעט“ אַזוי לאַנג, ביז מע הייבט אָן שיסן פֿון ביקסן און האַרמאַטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאַף, און בלוט, בלוט

גיסט זיך אזוי ווי וואסער.

אָבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאַזט אייך דינען. אין וואָס גייט דאָ באַ אייך, אייגנטלעך, דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט איינער מיין? איר מיינט נישט אזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך באַ אייך נאָר אַן אויסרייד; דער עיקר איז דאָך באַ אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאַנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאַנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואה? צו מיר, צו רויטשילדן הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאָ דיר, ענגלענדער מיט די לאַנגע פֿיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאָרד! נאָ דיר, נאָרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, אַ מיליאָרד! נאָ דיר, מומע רייזל, אויך אַ מיליאָרד, ממה־נפֿשך, גאָט וועט אייך העלפֿן, וועט איר מיר אָפּצאָלן מיט פּראָצענט, נישט חלילה קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר אָדער פֿינף לשנה, איך וויל אָף אייך נישט רייך ווערן...”

פֿאַרשטייט איר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפֿט, אי מענטשן הערן אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אַקסן, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זין, מיטן חיל, מיט אַלע זיבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַרעראָם? אָף תשעה־נניציק כפרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראָם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס ענגלענדער, אויס פֿראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס ייד, להבדיל — די גאַנצע וועלט באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פנים, ווי אין פסוק שטייט באַ אונדז געשריבן: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אַז משיח וועט קומען!“ (שטעלט זיך אָפּ).

און אפֿשר, האָ? ... ווען איך בין רויטשילד, קען זיין, אז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרעם, לאָמיר זיך נישט נאָרן, וואָס איז דען געלט? — געלט איז דאָך, אייגנטלעך, נאָר אַ הסכם, אַן איינגערעדטע זאך, מע האָט גענומען אַ שטיקל פּאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאָצקע און אָנגעשריבן: „טרי רובליאָ סערעבראַם“. געלט, זאָג אייך אייך, איז נישט מער ווי אַ יצר־הרע, אַ תאוה אַזעלכע, איינע פֿון די גרעסטע תאוות, וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט... אָבער אז סע זאָל לחלוטין גאָר נישט זיין קיין שום געלט אָף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע נישט געהאַט וואָס צו טאָן, און די תאוה וואָלט נישט געווען קיין תאוה. איר פֿאַרשטייט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָלטן דעמאָלט נעמען יידן אָף שבת? (פֿאַרטראַכט זיך אָף אַ ווילע). איז דער תירוף: למאין וואו וועל איך איצט ער נעמען אָף שבת?...

י. ל. פרץ

אויב נישט נאך העכער א חסידישע דערציילונג

און דער נעמיראווער פלעגט סליחות־ציט יעדן פרימארגן נעלם ווערן, פארשווינדן!
מען פלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: ניט אין שול, ניט אין ביידע בתי־מדרשים, נישט
בא א מנין, און אינדערהיים אודאי און אודאי נישט. די שטוב איז געשטאנען אָפֿן. ווער עס
האָט געוואָלט, איז אַרײַן און אַרויסגעגאַנגען; געגנבעט באַם רבין האָט מען נישט. אָבער
קײַן לעבעדיק באַשעפֿעניש איז אין שטוב נישט געווען.
וואו קען זיין דער רבי?

וואו זאָל ער זײַן? מן הסתם אין הימל! ווייניק געשעפֿטן האָט אַ רבי פֿאַר ימים־נוראים צו
פֿאַרזאָרגן? יידעלעך, קײַן עין־הרע, דאַרפֿן פרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט
און פֿרום זײַן, און די זינד זענען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זײַנע טויזנט אויגן קוקט פֿון
אײַן עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פֿאַרקלאָגט, און מסרט... און — ווער
זאָל העלפֿן, אַז נישט דער רבי?
אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איינמאָל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס:
פֿון מוסר־ספֿרים האַלטן זײַ ווייניק, דערפֿאַר שטאַפֿן זײַ זיך אָן מיט ש״ס ופוסקים. ווייזט
דער ליטוואַק אַ בפֿירושע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס. אפֿילו משה רבינו, ווייזט ער,
האָט באַם לעבן נישט געקאַנט אַרויף אָפֿן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן
הימל! נו, גיי שפֿאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!
— וואו־דען קומט אַהין דער רבי?

— מײַן דאגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל, און תוך כדי דבור (וואָס אַ ליטוואַק
קען!) איז ער זיך מישב, צו דערגײַן די זאך.

נאך דעמזעלבן פֿאַרנאָכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַרײַן, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די נאָכט און זען, וואו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות-צײַט.

אַן אַנדערער וואָלט אַפֿשר איינגעדערעמלט און פֿאַרשלאָפֿן די צײַט; אַ ליטוואַק טוט זיך אָן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

פֿאַרטאָג הערט ער, ווי מען קלאַפט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאָפֿן אַ צײַט. ער הערט אים שוין אַ גאַנצע שעה קרעכצן. ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראווער קרעכצן, ווייס, וויפֿיל צער פֿאַר כל ישראל, וויפֿיל יסורים עס האָט געשטעקט אין זײַן יעדן קרעכץ... די נשמה פֿלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליטוואַק האָט דאָך אָבער אַן אייזן האַרץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן אַפֿן בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפען... ווי די בני־בית כאַפֿן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען מורמלט אַ ייִדיש וואָרט, מען גיסט וואָסער אָף די נעגל, עס קלאַפֿן אָף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פֿינצטער, דורכן לאַדן שײַנט קוים אַרײַן אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלויפֿן פֿאַר שרעק, די וואַרצלען פֿון די פֿאות האָבן אים געשטאַכן אין די שלײפֿן ווי די נאָדלעך.

אַ קלייניקײַט: מיטן רבין, און סליחות-צײַט, פֿאַרטאָג, אַליין אין שטוב!...

אַ ליטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפֿאַרט, ציטערט ער ווי אַ פֿיש אין וואָסער און ליגט.

ענדלעך, שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אָף...

פֿריער טוט ער, וואָס אַ ייד דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם קליידער־אַלמער און נעמט אַרויס אַ פעקל... עס באַווייזן זיך פֿויערשע קליידער: לייוונטנע פֿלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ גרויס פֿוטערן היטל מיט אַ ברייטן לאַנגן לעדערנעם פֿאַס, אויסגעשלאָגן מיט מעשענע נעגעלעך.

דער רבי טוט עס אָן...

פֿון דער קעשענע, פֿון סיערמיענגע, שטאַרצט אַרויס אַן עק פֿון אַ גראָבן שטריק... פֿון אַ פֿויערשן שטריק!

דער רבי גייט אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך איין, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פֿאַס און גייט אַרויס פֿון שטוב. דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

א שטילער, ימים־נוראיםדיקער פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן. אָפֿט רייסט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָדער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זייטן פֿון די גאַסן, אין די שאַטן פֿון די הייזער... פֿון איין הויז צום אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואַק נאָך אים... און דער ליטוואַק הערט, ווי זיין אייגן האַרץ־קלאָפּן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס.

הינטער דער שטאָט שטייט אַ וועלדל. דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַריין. ער מאַכט אַ דרייסיק־פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ באַן אַ ביימל און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פֿאַס די האַק און שלאָגט אין ביימל אַריין. ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אָפּ ליפעס... די ליפעס — אָף דינע שייטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האַלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינטל האַלץ איבער די פֿלייצעס, שטעקט צוריק אַריין די האַק אינעם פֿאַס, לאָזט זיך אַרויס פֿון וואַלד און גייט צוריק אין שטאָט אַריין. אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַן אַן אַרעם, האַלב איינגעבראַכן הייזל און קלאַפּט אָן אין פֿענצטערל. — ווער איז? — פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אַרויס. דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ יידענע, פֿון אַ קראַנקער יידענע. — יאָ! — ענטפֿערט דער רבי אָף פּויעריש לשון. — קטאָ יאָ? פֿרעגט מען ווייטער פֿון שטוב. — און דער רבי ענטפֿערט ווייטער, אָף מאַלאַראַסיש לשון: וואַסיל! — וואַס פֿאַר אַ וואַסיל און וואַס ווילסטו, וואַסיל? — האַלץ, — זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, — האָב איך צו פֿאַרקויפֿן! זייער ביליק... בחצי חנם האַלץ! און נישט וואַרטנדיק אָף אַ תשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַריין.

דער ליטוואַק גנבעט זיך אויך אַרײַן און, באַם גרויען ליכט פֿון פֿריען מאַרגן, זעט ער אן אַרעמע שטוב, צעבראַכן, אַרעם כלי-בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע יידענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:
— קויפֿן? מיט וואָס זאָל איך קויפֿן? וואו האָב איך, אַרעמע אלמנה, געלט?
— איך וועל דיר באַרגן! — ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל — אינגאַנצן זעקס גראַשן!

— פֿון וואַנען וועל איך דיר באַצאָלן? — קרעכצט די אַרעמע יידענע.
— נאַריש מענטש, — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אן אַרעמע קראַנקע יידענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האַלץ, איך בין בטוח אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַרקען, גרויסן גאָט, און געטרויסט אים נישט... און האָסט אַף אים אַף נאַרישע זעקס גראַשן פֿאַרן בינטל האַלץ, קיין בטחון נישט!
— און ווער וועט מיר אַינהייצן? — קרעכצט די אלמנה, — איך האָב דען כוח אויפֿצור-שטיין? מײַן זון איז אַף דער אַרבעט געבליבן.
— איך וועל דיר אַינהייצן אויך, — זאָגט דער רבי.

און, אַרייַנגינגדיק דאָס האַלץ אין אויוון, האָט דער רבי קרעכצנדיק, געזאָגט סליחות דעם ערשטן פֿזמון...
און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדן, און דאָס האַלץ האָט פֿריילעך געברענגט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם צווייטן פֿזמון...
דעם דריטן פֿזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעברענגט און ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט...
דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמיראָווער חסיד.
און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראָווער הויבט זיך אָף, סליחות-צייט, יעדן פֿרימאַרגן, און פֿליט אַרויף אין הימל אַרײַן, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:
— אויב נישט נאָך העכער!

י. ל. פרץ

דרי מתנות

אויבן ביי דער וואָג

א מאָל, מיט יאָר און דורות צוריק, אין ערגעץ נפטר געוואָרן א ייד.
מילא, א ייד איז נפטר געוואָרן — אייביק לעבען קען מען נישט — טוט מען אים זיין
רעכט... ברענגט מען אים צו קבורת ישראל...
נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פֿליט די נשמה אַרויף, צום משפט, צום
בית-דין של מעלה...
קומט זי אַרויף, הענגט שוין האָרט פֿאַרן בית-דין די וואָג, אָף וועלכער מען וועגט די
עברות און די מצוות...
קומט דעם בר-מנחם סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט אַ קלאָר
ווייס זעקל ווי שניי אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאַל פֿון דער רעכטער זייט...
קומט דעם בר-מנחם קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח
— און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיק זעקל אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאַל אָף דער לינקער
זייט...
אין ווייסן קלאָרן זעקל זענען מצוות, אין ברודיק שוואַרצן זעקל — עבירות. שיט דער
סניגור, פֿון שניי-ווייסן זעקל אָף דער וואָגשאַל פֿון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען
זיי ווי פארפֿומעס און לויכטן ווי די שטערנדלעך אין הימל.
שיט דער קטיגור פֿון ברודגען זעקל אַרויס, אָף. דער וואָג-שאַל מן דער נקער האַנד,
עבירות — זענען די, ניש פֿאַר אייך געדאַכט, שוואַרץ ווי ק יל און אַ רה האַבען זיי —
סאַרע-ראַדנע פעך און מאַלע.
שטעהט אַזוי די אַרימע נשמה און קוקט, און גאַפט — זי האָ זיך גאַר נישט געריכט, עס
זאָל זיין אַזאָ הלוק צווישען „גוט“ און „שלעכט“;

י. ל. סריל

דאָרט האָט זי גאָנץ אָפּט ביידע נישט דערקענט , איינעם פאַר'ן אַנדערן גענומען .
און די וואָר-שאַלן הויבען זיך סאַמעליך , אַתיף און אַראָב , אַמאָל די , אַמאָל יענע...
און דאָס צינגעל ביי דער וואָגישאַל אין דער ה. ך ציטערט , נעהמט זיך אָף אַ האָר לינקס ,
אָף אַ האָר רעכטס...

טר אָף אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל ! אַ פּראָסטער יוד געווען , אָהן גרויסען „להכעיס“
 , ר אויך אָהן „קדוש השם“... אַזוי — קליינע מצוה'ליד , קליינע עצה'ליד , שרעטעליך ,
שטויבעליך... מיילמאָל — קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן .

און פּודעסטערענען , אַז דאָס ציעלעל רוקט זיך אָף אַ האָר רעכטס , הערט זיך דן ד עולמות
דעליונים אַ קלאַע פֿון שמה , פֿון נהת ; רואַ זיך עס אַבער , הס ושלום , לינקס , לאַגט דך
אַרויס אַ זיפֿץ פֿון ענות , בין ער דערגרייכט צום כסא הכבוד .

און ר אכים שיטען פשעליך , מיט כונה. אַ שרויט נאָך אַ שרויט , אַ שטויב נאָך אַ שטוב
 , ווי פשוט'ע בעל -בתיים ליציטירען „אתה הראית“ , אַ פרוטה און נאָך אַ פרוטה...
טר אַ ברונעם שעפט זיך אייך אויס , ד זעקליך ווערען ליידיק .

— שוויחך ? פרעגט דער בית-דין' מש — אויך אַ מלאך צווישען אלע
דעד יעדער טונ , ווי דער שר הרע , דרעהען אויס די זעקליך קאסויר
נישטאָ מעהר ! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן , ור עס האָט זיך
אַבזנעשטעלט : דעכטס צי לינקס .

קוקט זנר און קוקט אַזוי , און זעהט אַזוינס , וואָס עס איז נאָך ניט געשעהען , זייד
הימעל און ערד זענען בעשפען געוואָרען...

— וואָס דויערט אַזוי לאַנג י פרעגט דער אנ-בית-דין .
שטאַמזנלט דער שמש :

— גיך ! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע-ראָדנע מיט !!!
די עניות האָבען גיך געוואַרגען מיט די מצוות .

— אַקוראַט ז פרעגט מען נאָך אַ מאָל פֿון בות-דין לן מעל'ס טיש . קוקט זור נאָך אַ מאָל
דער מש און ענטפערט :

אויך- דער האָר !

קאָט דיאָס בית-דין — מלה אַ ישוב און גיט , נאָכ'ן ישוב הדעת
אַרויס אַ פסק כהאי לשנא :

סאַלקסטימליכע געשיכטען .

„היות ד שאים וועגען נישט איבער די מעלס טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...
 ,און פֿון צווייטען צד — וועגען ד מצוות נייטט מעהר פאַר די ענרות לי- קען מען איהר
נישט עפענען די מויערן פֿון גן-עדן .

,ל כן נע-ונד זל זי זיין...

„זאָל זי אַרוממהען און דער מיט , צווישן הימעל און ע.ד — צין גאָט וועט זיך אָן דהר
דערמאַנען און דערבאַרמען זיך , און צודופק צו זיך מיט זיין גנאָד“ .

און דער שמש נעהמט די נשמה און סיהרט ד ארויס .
יאמערט נעביך די נ מה און קלאגט אף איהר מזל .
— וואָס וויינסטו אזוי ז רעגט ער זי: וועסט נישט האָבען קיין נתת און רייד פֿון גן־עדן ,
וועסט דו דך אָבער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פֿון גיהנם , — קרט !
הי נשמה אָבער אַזט זיך נישט טרייסטען :
. בעסער די גרעסטע יסורים , זאָגט זי , איידער גאָר נישט ! גאָר נישט אַין שדעקליך !
קריגט ער אָף אַיהר , דער בית־דין־שמש , רשנות , גיט ער אַיהר אַיין עצה :
„פליה , זאָגט ער אַיהר , גשה'לע , אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום דער לעבעדיגער
וולט...“

„אין הימל אַריין , זאָגט ער , קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו חו זעהן אין יענער זייט
הימעל? נייערט שטערנליך ! און דאָס זענען ליכטיגע נור קאלטע רואים , זיי ווייסען פֿון קיין
רהמנות נישט , זיי וועל זיך נישט מיהען פֿאַר דיר , זיי וואן גאָט אָן דיר נישט דערמאָנען...
„מיהען זיך האָר אַיין אַרימער פערראַגעלטער נשקך קענען נור די צדיקים פֿון גן־עדן...
און זיי , הער נשמה'ל , — זיי האָבען ליעב מתנות.... מענע מתנות... עס אַין מין — גיט ער
צו ביטער*ך — די טנע סון היינטיגע צדיקים
„ה זע , נשמה'ש — זאָגט ער ווייטער — נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט און מעק זיך
צו ווי עס לעבט זיך , וואָס עס טוט זיך. און דערזעהט דו עפּיס אַזוינס , וואָס דן אויסטערליש
שען און גוט , האָפּ עס און פּלה ערמיט אַרויף ; עס וועט זיין אַ מתנה פֿאַר די צדיקים
אַין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָשטו אַנקאפּען און מעלדען זיך אַין מין
נאָמען ביי'ם מלאַך פֿון דער פּורטקע. זאָג : אַיך
15

..און אַז דו וועט האָבען געבראַכט דריי מתנות , די זיכער — וועלען זיך פֿאַר דיר עפענען
ד טויערן פֿון גן־עדן , זיי וועלן פּועל'ן... ביי'ם הכּטוק האָט מען ליעב גישט ד פיין געבוירענע
, נור ה אויסגעקומענע...
און אַזוי ריידענדיק , שטופּט ער זי מיט דהמנות פֿון הימעל ארויס .

די ערשטע מתנה

פליהט עס אַזוי דאָס דמע נשמה'לע , נידריג אַיבער דער לעבעדיגער ווּן: , און זוכט מתנות
פֿאַר די צדיקים אין גן־עדן . און עס פליהט אַרום און אַרום , אַיבער דערפּער און שטעדט
, וווּ נור אַ שטיקעל ישּׁוכ , — צווישען ברענענדגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען ;
אין רעגען־שיט — צווישען טראָפּען און וואַסער־נאָדלען ; סוף זומער — צרישען זילבערנעם
שפינוועבס , וואָס הענגט אין דער לופּט , ווינטער צווישען די שנייעלך , וואָס פּאַלען פֿון
דער הייך ... און עקט און קוקט , און קוקט דך ד אויגען אויס . . .
ווּ זי עדזעהט אַ יוד , פּ*הט ד האַסטיג צו און קוקט אַיהק אַין די אויגען אַרין — צי
געהט ער נישט מקדש השם זיין ?

ואו עס ליכט זיך ביי נאכט דורך אַ שפּאַלט פֿון אַ לאַדען , — זי איז דאָ און קוקט אַריין , צי וואָסען נישט אין דער שטישר שטום גאָט'ס שמעקענדיגע בלמעליך — בעהאַלטענע מעאָם טובים ל

ליידקנד ... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פֿון אויגען און מענמער , דערשראָקען און פּערציטערט...

און זען עס געהען ווייטער פּאַרביי זמנים און יאָהרען , פּאַל זי מעט אין אַ מדה־טורה אַריין . פֿון שטעדט זעגען שוין בית־ע*מינ'ס געראַרען. בית־מינ'ס האָט מען וין שיף פעלער צואַקערט ; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט , פֿון שטיינער ביי וואָסערן זיין זאָמד געוואָרען , טייכ'ן האָבען ש געלגזנר געניטען , מיזענער שטערען זענען אַראָבגעפּאַלען , מילאָגע גש'לעך זענען אַרױבעיאַגען , — און זיין ליעבער נאָמען האָט דך סאָלקסטימליכע נעשיכטען .

אָן איהד ניש ערמאַנט , און קיין אויטערליש גוטס און שענס האָט זי נישט געמנען... טראַכט זי ביי זיך :

„די וועלט איז אַזוי אַרים , די מענען — אַזוי מיטעלמעסיג און נתי אָף דער נשמה , און די מעשס זייערע זענען אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אַרסטעדלש" ז אָף אייביג בין איך גע ונד און שרשטויסען ...

טר ווי זי טראַכט אַז , שלאָגט איהד אַ רויטע אם און ר אויגען דיין , אין מיטען דער פינסטערער , שווערער נאָכט אַ וויטע אם .

זי קוקט זיך אום — פֿון אַ הציך פענסטער ט די אַם...

גלים זענען אַ גכיר בעפּאַלען , גולנים מיט מאַסקען אָף ד פנימ'ער. איינער האַל אַ כרענענדגען שטורקאָץ אין דער האַנד און לייכט ; אַ צווייטער שטעהט ביים גביר'ס רוסט מיט אַ בלצענדיק מעסער און הד'ט איהם אַ אינאיינעם איבער : „ריהרסט דו דיך , יוד , אין דיין סוף ! גדת רד שפיץ פֿון מעסער פֿון יענער זייט רוקען אַרויס" ! . . , און ד רעשט עפענט קאַסטען און שרענק און רויבט .

און דער יוד שטעהט ביים מעסער און קוקט געאַסען צו . . . קיין רעם איבער זיינע הדאַרע אויגען , קיין האָר פֿון דער ווייסער באָרד בין צו די לנדען — ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאך... „גאָט האָט געגעבען , גאָט האָט גענומען , — טראַכט ער — געליבט אין זיין הייליגער נשען ! „מיט דעס ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קנר אַריין" , שעפּציען זיינע בלאַסע ליפען .

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו , ווי מען עפענט ד לעצטע יטוסלאַד פֿון דער לעצטער קשאַדע און ווי מען עסט דוים זעקלעך מיט גאַלד און זילבער , זעקלעך מיט ציהדוג און אַלערליי טייערע כלים , — און ער שווייגט...

און אפשר אין ער זיי גאַר מפקיר !

טר פּלוצלונג , אָן די גולנים טרעפען צום לעצטען בעהעלטעניש און עיהען אַרויס אַ קליין זעקעלע , דאָס לעצטע , דאָס בעהאַלטענסטע , — פּערגעסט ער זיך , ציטערט ער אָף , צופאַמען זיך איהם די אויגען , ציהש ער אויס צום וועהדען י רענטע האָר , וויל ער אַ

געשריי טהען :

„ריהרט נישט“ !

נור אויפ'ן דט פֿון אַ געשריי שפרשט אַרויס אַ רויטער שטראַהל אַת דוינעררגען בלוט —
דאָס מעסער האָט זיינס געטון... עס שז
דאָס בלוט פֿו ן האָר און שפּריצט אויפֿ'ן זעקעל אַרויף !
ער פּאָג' און געשרינד רייסען הי גול יס אַף דאָס זעקעל — דאָ וועט זײַן דאָס בעסטע ,
דאָס טייערסטע !

זיי האָסנען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט ; אומזיסט בלוט מערגאַסען — נישע קיין זיל
ער , נישט קיין גאַל אן נישט קיין ציהרונג אין אין זעקעל געווען ; גאָר נישט מן דעם וואָס
איז טייער און האָט אַ ווערטה אַף ער דאָזיגער וועלט ! עס איז געווען אַ ביסעל ערר ,
ארץ־ישראל און קכר אַריין , און דאָס האָט דער גניר נעוואָא ראַטעווען פאַר פרעמדע
הענד און אויגען און מיט דין בלוט בעשפּריצט
האַסט די נשמה אַ פּערבלוט־גיטען שטויב פֿון ארץ־ישראל -ערד און מער'רעט זיך דערהיט
ביי דער סורטקע אין הימעל...
די ערעטע מנה אין אַענומען געוואָרען .

די צווייטע מתנה

— גדונק , האַ ער מפֿך צוגערופּען , פּערמאַכענדיק הינטער איוע ח פּורטקע פֿין הימעל :
נאָך צחי מתנות ז

גאָ וועט העלפּען ! האָסט ד גשמ און פּרהש מעהל שרק אַראָב .

ד פּר'יד האָט מיט דער צייט אַפּער אויפּגעהערט . עס געהען וויימער אַרעק יאָהרען און
יאָהרען , און ד זעהט נישט קיין אויסטערל שענס... און עס בעפּאַלען זי צוריק י טרויעריגע
געדאַנקען :

„רי אַ לעבעדיגער קוואַל האַ ח וועלט אַרויסגעשלאָגען פֿון גאָט'ס דילק און רנט און רינט
ווייטער אין ער צייט . און וואָר ווייטער זי דיט , מדד ערה און שטויב נעהמט ד דן זיך דיין
; טריעבער , אומריינער ווערט ד ; וועניגער מתנות געפינט מען ליף אַיהד פּאַר'ן על... ק
ענער ווערזון ר מענען , דרשנער — די שוות , שטויביגער — ד ערות ; מעערס — נישט מט'ן
אויג צו דערזעהן !...“

„רען וואָט — טראַכט ד ורטעד — זאָל הייסען איבערוועגען מיט שאָל ר מעות מיט ד עברות
פֿון דער האַנצער וועלט , וול זיך אויך דאָס

18

פּאַלקסטיטליכע געשיכטען .

צינעל קוים געהרט , קוים־קוים געציטערט...“

„ד וועלט קען אַרך נישט אַראָב און נישט אַרויף... ד איז אויך נע ונד צווישען *כטיגען
הימעל און פינסטערן שאל תהיה... און דער אַיטר מיט'ן סניטר וולטען זיך דעריבער אייביג

געראַנגעלט , ווי עסנעפּ נעפּ זיך דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט , וואַריטקייט מיט קעלט , לבען מיט טויט...

„זי וויעגט זיך ד וועלט , און קען נישט — נישט אַרויף , נישט אַראָב , און עס וועלן דעריבער אייביג זיין התונות און גט'ן , ברית'ן און לוטת , סעודות-מצוה און סשדות-הדאה... און לועבשסט און האָס... אייביג , אייביג..."

פל עלונג וועקען זיך קולות פֿון טראַמפּייטען און הערנער . . .

זי קוקט אַראָב — אַ דייטשע שטאָדט (פערשטעהט זיך , אַ פאַרצייטישע) , אַלערלוי , אויסגעמיגענע דענער רינגלען אַרום דעם פלאַץ פאַר'ן מאַגיסטראַט , און פול מיט פערשיעדענפאַרביג-געק יידעטע מענשען אין דער פלאַץ ; פול קעפּ אין די פענסטער ; מענען ליעגען אָף די דעכער אַרום , טייל זיצען רייטענדיק אָף ד באַלקען , וואָס יטטארען אַרויס ביי ד ווענד אונטער ד דעכער , פול געפראַפט זענען די באַלקאנען...

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש , געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גלדענע אנזען און טראַלבען . ביי'ס מיש זיצען די העררען פֿון מאַגיסטראַט , אין ששעטענע קליידער אָף גלענע האַקלען , דן סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעערן אָף דיליאַנטענע קנעס ; אויבען-ש זיצט דער פרעזידענט אַליין . אַ פרעסיגער אַדלער וועהט איהם איבער'ן קאָפּ... אַן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ יודיש מיידעל . נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ וויל 'פערד . און דער פרעזידענט הויכט זיך אָף און יענט פאַר'ן יודישען מיידעל אַ פּק פֿון אַ פאַפּיער . און ער ווענדט זיך מיט'ן פנים צום מאַרק

„אַט די יידין דאָ , ד יודישע מאַנטער , האָט אַ שווערע זינד בעגאַנגק ; אַ שווערע זינד , וואָס גאָ אַליין , ווי גרויס זיין באַרמהערעגקייט זאָל נישט זיין , וואָלט איהר נישט געקענט מוהל זיין..."

זי האָט זיך דויסגעגנכ'עט פֿון גהעטאָ און אין דומעגאַנגען , אין אונזער הייז-גען לעטען יום-טוב , אָף אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט בעפלעקט מיט אַיהרע אונפערשעמטע אויגען אונשד היילגע פרשעסיע ; אונזערע היילגע בילדער , וואָס מיר האָרען מיט לויב—

19

י. ל. פרץ.

געזאַנג און קעסעל-פויקען איבער ד גאַסען געטראַגען . . .

„מיט אַיהרע פערשאַלטענע אויערן האָט זי איינגעזאָפּט דאָס געשנג פֿון אונזערע ווייס געקליידטע , אונשולדיגע קינדער און דאָס קלאַנגען פֿון די היילגע פויקען... און ווער ווייט , ד האָט דער טייוועל, דער אוטריינער טיירעל , וואָס האָט אָף זיך גענומען די געשטאַלט פֿון רער יודישעוּי טאַכטער , פֿון פערשאַלטענעם רב'ס טאַכטער , דך נישט צוגעריהט און נישט בעפלעקט אונזער אַ דייניגקייט ?

„ראָס האָט ער געוואָלט , ער טיירעל אין דער שנער געשטאַטז ראָרוס ליקענעזי קען איך נישט — שען איז זי , שען , ווי נור אַ טייוועל קען זיך מאַסנען , — זעהט די הוצפה-שטראַהלענדיגע אויגען פֿון אונטער די צנוד'דיג אַויאַבעלאַזטע זיידענע ברעמען..."

זעהט דאָס אַלבאַסטער פנים, וואָס אין איין דער נגער תפיסה גור בלאַסער, אָבער נישט
טונקעלער געראַרען! ... זעהט איהרע פינגער, איהרע שמאַלע, לאַנגע פינגער ביי ד הענד;
ווי זון לויכט דורך זיי אַדורך! ...
„אין זאָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל, אַנגרייסען אַ נשמה פֿון דבקות אָן דיער
פראָצעסיע... און עס איז איהם געראַטען:
י זעו'ט דאָס שענע מיידעל! האָט אויסגעו'ופען אונזערער אַ ריטטער פֿון אַיינער סון
אונזערע שענסטע משפּערן...
און דאָס אין שוין נערק איבער דער מאָס — די האַלעבארדניקעס האָבן זי בעמערקט און
געשפּט — ער האָט זיך אפילו נישט געוועהרט, ער טיידעל — וואָרום, רי אַזוי? ריין זענען
זיי דעמאָלט געווען, אַבגע — רייניגט פֿון אַל זינד, האָט ער אָף זיי קיין טה נישט געהאַט...
און דאָס אַיז דעם טייוועל'ס, אין געשאַלט פֿון דעם יורי מי — על, פּק:
„צובינדען זאָל מען זי ביי די דאָר, ביי די לאַנגע טייוולאַנישע צעפּ, צום וויידעל פֿון
אַט דעם ווילען פּערד. . .
„זאָל עס לויפען און עסען זי ווי „א הורג“ איבער די גערען מאָס איהרע פיס האַבען
געטראָטען געגען אונזער הייליגען געזעץ...
„זאָל זגיהד בלוט בעשפּרצק און אַבוואַשען ד שטיינער, וואָס זי האָט סעחומרייניגן מיט
איהרע פיס!“ —
אַ ווילר פרייד-געדיי האָט דך אויסגעריסע פֿון לאַ מיילר אַרום, ד אַן ד סאַליע פֿון ד לע
געשריייען אַיז אַריבער, פּרעגט מען ד“ פּעדמשפּט'ע צום טוימ, אויב ד האָט דך ניאַ ערע
דאָס צום לעטען
סצד'קסטימליכע געשיכטען.
מאָל ש ווינשען.
— אַיך האָב, ענטפּערט ד געאַסען: עט*כע שפּילקעס בעט איך!
— זי אין דול פאַר שדעק! — מיינען די הערען פֿון מאַגיסטראַט.
— ניין! ענטפּערט ד רוהיג און קאל: דאָס אַין מיין געטער דיאן אין פעלאַע.
מען האָט עס איהד צולעב געטון...
— און אַצונד, קאַמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו
עס געהען צו האַלעבארדניקעס און בינדען צו מיט דטערדיגע הענד דעם רב'ס טאַכטער'ס
שוואַרצע לאַעע צעפּ שם וויידעל פֿון ווילדען פּערר, גאָס מען קען שיין קוים דערהאַלטען...
— אכט אַ וואַרע! קאַמאַנד דט ווייטער דער פּרעזידענט צו'ם עולם אויס'ן פּלאַץ, און
עס ווערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך עו צו ד ווענד פֿון די הייזער,
און אַלע הויבען אָף די הענד, ווער מיט אַ בייטש, ווער מיט אַ שפּיץ-רוט, ווער מיט אַ
טוך אין דער האַנד, און אַל זענ'ן רייט צו יאָגען דש מילדע פּערד, יעדערענס אַטהעם איז
געשטיקט, אַלע פּנימ'ער פּלאַמען, אַלע אויגען בליצען, און אַין * גערודער בעמערקט
נישט קיינער, ווי די פּער'משפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפּילעט זיך צו די זויס פּונ'ם
קלייד צו די פיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר

לייב נישט ינטפלעקט ווערען, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפען אין די גאַסען...
 בעמערקט האָט עס נאָר די גע'ונד'ניצע — די נשמה...
 — לאַזט דאָס פערד ! קאָמאָנדירט דערווייל ווייטער דער פרעזידענט . זען ד קנעכט
 זענען דערפון אָפגעשפרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען
 האָט זיך אויך אַ געשריי פֿון אַלע מיילער, און עס וועהען און פייפען אין דער לוא אַלע
 בייטשען, שפּיץדומען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאָרק,
 איבער גאַסען און הינטער-גאַסען אַרויס, אַרויס פֿון שטאָדט...
 און ד נשמה, די קע-ונד'נשע, האָט שוין אַרויפגעצויגען אַ פער — בלוטיגטע שפּילקע פֿון
 דער פער'משפּט'ערס סוס און פליהט שוין מיט איהד צום הימעל אַרויף !
 — גאָך איין מתנה אינגאַנצען ! טרייסט ד דער מלאָך ביי ער פורטקע.

די דריטע מתנה

און צויריק הט אַראָב ד נשמה, אינגאַנצען נאָך איין מתנה דאַרף זי.
 און עס געהען ווייטער אַזעק זמנים און יאָהרען, און עס בעאלט ד ווייטער אַ מרה דורה
 . ד וולט, האָכט זיך איהר, איז נאָך קלענער געוואָרען... נאָך קלענערע מעניעען, נאָך
 קלענערע מעשם... די ניטע מד לעכשע...
 איינמסר מראַכט זי
 „רען גאָט, געלויט זל זיין זיין נדען, זאָל וועלען אַ מאָל אַנשטעלן אוין סוף כל סוף
 משפּט'ען ד וועלט, אַזוי רי עס אין, מיט אַמאָל... און פֿון איין זייט זאָל זיך שטעלען אַ
 סניגור און שיטען פֿון ווייסען זאָק אַרויס עטעלעך און שטויבעלעך; און פֿון דער צווייטער
 זייט — ער קטיגור זאָל שיטען זיינע פיצלעך און ברעקלעך, ראָלט געדויערט און געדויערט
 איידער די זעק וואָלטען לעדיק געוואָרען... אַזוי פיעל קלייגיקייטען, אַזוי פיעל
 „אַבער אַן די זעקלעך וואָלטען שוין לעדג געוואָרען, וואָס מאָלט גדק ז
 „דאָס צינגעל וואָלט געוויס געבליבען שטעהן אין דער מיט !
 „בני אַזוינע קלייגיקייטען, בני אַזוי פיעל קלייגיקייטען קען גאָר
 נישט איבען-וועגען... וואָיום וואָס? נאָך אַ פערעל, נאָך אַ שטרויעלע, נאָך אַ פלעווע,
 גאָך אַ שטויב ...
 „און וואָס וואָלט גאָט געטון ז וואָס וולט ער גע'פסק'עט ז
 „צוריק צו תהו גהו ז נישט : די עבירות וועגען נישט איבער די מצוות...
 „אויסלייזען ז אויך נישט : ד מעוות וועגען גישט איבער די עבירות...
 „וואָס דן ז
 — געה ווייטער ! וואָלט ד געזאָגט... ליה ווייטער צווישען גיהנם ק גן-עדן, ליעבשפט
 אין דאָס, דהמנות'דיגע טרעהדען און רויכעריג בלוט... צווישן וועגען און קנריס... רייטער
 , רייטער
 דער נ מה אין אַנער בעשערט געווען אויסגעלויזט צו ווערען. פֿון מערע מהיעבות — וועקט

זי א קול פֿון פויקען...

ווא איז זי, ווען ז

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט...

פאָלקסטייליכע נעשיכטען.

נד אַ פּלאַץ פאַר אַ תּפֿיסה זעהט זי... און די אייזערנע גרשען רן דק ינע פענאָרלעך ציהען זיך שפּיעלענדיק די שטראַהלען שן ער זון... זיי גליטשן זיך אויך אָן די שטיקען פֿון צוזאַמעגעשטעלטען געוועהד ביי ד וואָר. די סאַלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין—ריטער בעקומען...

שן צורי לאַטע שורות, מיט אַ שמאַלן דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מע זיי אויסגעשטעל : „דורך אַ סטרוי“ וועט מען טרייבען... וועמען ז

עפעט אַ יול מוט אַ צעריסען העמד אויס'ן מדערן ליב, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן האַלב־געגאַלטען קאַפּ. אַט, פיהרט מען איהם צו.

פאַר וואָס קומ עס איהם? ווער ווייסט, אַ האַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר אַ געה, אשר פאַר אַ גולה צי אַ רעיהת, און אפשר אַ בלטל... עס אין דאָך גשוען סאַ צייטען....

און ד זלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונן אַעי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען ר העלט

נאָר אַט שטופּט מען איהם צווישען די שורות אַריין, אַט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט גישט און פאַלט ניש... ער לייזט שטיץ און האַלט זיי אויס...

אַ ציס־צדן אפּט אָן דעמאַלט די סאַלדאַ ען! ער געהט נאָך, ער געהט

און ד רטער פייפען אין דער לופּט ווי די רושט און האַפען דום שי לייב ווי ד לאַעען. און דאָס בלוט פֿון מאַגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אָף צפּ שפּריצען!

הו—האָ! דאָ—האָ!

אין טיטען טרעט אַ סאַלראַט צו הויך און וואַרפט דעם פּער'משא'ן אַראָב די יאַרמאַלקע פֿון קאַפּ. נאָך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, ער פּער'משפּט'ער... ער גיט זיך אַ ריהד, גליך ער האָט אַ ישוב, און איז זיך מישב, אין דרעהש זיך אום: ער וועט נישט געהן עלוי הראש, און ער געהט צוריק בין צום אָרט, וווּ די יאַרמאַלקע לועגט, ער בויגט זיך איין און דעיסט זי אָף, און דרעהט זיך צוריק אויס און גערט ווייטער, רוהיג, רויט פּערבלוטטיגט, גאָר מיט דער יאַרמאַלקע אויפ'ן קאַפּ. אַזוי גדש ער, בין ער פאַלט...

און אַו ער איז געפעלע, אין צוגעלויגען ד נשמה און געהשפּט ד יאַרמלקען, וואָס האָ אַזוי פיעל אומוימיגע ימיץ געקאַסט, אן אין אַרויף מיט איהר צו ער פּורטקע שן הימל.

און די דרע מתגה אין אויך אַעענומע גערדען!

גען ח צדקים האָבן זיך פאַר איהד געמיהט: ד טויערן מן גן־ק האָן זיך רהח גאָך די דריי מתנות געעפענט

— מת שענע מתנות, אוימעלש שנע... צו־ניץ קומען זיי נישט. גאָר גישט ל ממיל, אַבעה למ — אוימערליש.

טאַמאַרע די הויכע

די צרות האָבן זיך אָנגעהויבן באַ בערטען די לוכטע. זי האָט געהאַט אַ הייזל אָף יאַטקעווער גאַס. ס'איז געווען אַן איינגעפֿירט אָרט. דאָס געשעפֿט איז געגאַנגען מקנא צו זיין. דאָרט איז געווען תמיד פֿול, צוליב טאַמאַרען. ווילנער בחורים האָבן זיך געקלעפט צו איר. פֿרייטיק צו נאַכט האָט יענע ניט געהאַט קיין פֿרייע מינוט.

איז אָבער בערטע געווען זייער זשעדנע. געוואָלט אַריינכאַפֿן די וועלט. האָט זי אָנגעהויבן שרייען אָף טאַמאַרען, מאַכן איר דעם טויט. דאָ רעדט זי צו פֿיל, דאָ לאַכט זי ווען מע דאַרף ניט, און לאָזט אַרויס געסט. וואָלט טאַמאַרע פֿאַרשלונגען די אַבידעס, וויל פֿאַרט איז באַ בערטען אין הייזל געווען ווייך און וואַרעם. האָט אָבער בערטע אָפּגעטאָן אין איינעם אַ פֿרייטיק צו נאַכטס אַ זאך, וואָס דאָס איז שוין געווען איבער דער גאַל. אַזוי פֿיל, אַז טאַמאַרע האָט איבערגעוואָרט דעם שבת און גלייך אָף מאַרגן גענומען איר קופֿערל, איינגעפֿאַקט די פֿאַר קליידעלעך, מיט אַלע פֿאַרזעצונגען פֿון דעם ראַמאַן רעגיינע די שפּיאַנקע, וואָס זי פֿלעגט קויפֿן יעדן פֿרייטיק, און אוועק פֿון בערטען.

מיידלעך פֿון פֿאַך האָבן געעצהט טאַמאַרען ניט אוועקצוגיין. מע האָט שוין ניט איין אַבידע אַראָפּגעשלונגען פֿון די באַלעבאַסטעס. אָבער טאַמאַרע די הויכע האָט געהאַט איר אייגענעם האַנאַר, כאַטש קיין גרויסע דאַמע איז זי אין ווילנע ניט געווען. אין וואָלאַקומפּיע, דער שיינער געגנט הינטער ווילנע, איז זי אָף דאַטשע ניט געפֿאַרן, און באַ דעם „גרינעם שטראַל“ אין קאַפֿע איז זי ניט געזעסן.

טאָ פֿאַר וואָס, טאַקע, איז טאַמאַרע אוועק פֿון בערטען? די זאך איז געווען אַזוי. פֿרייטיק צו נאַכטס האָבן זיך נוהג געווען צו באַזוכן טאַמאַרען אַלע שטענדיקע קאוואַליערן, ווי איצקע דער האַז, זרחקע דער בעזוך, סענדער דער זאיקע פֿון יידישע גאַס, מענדל דער פֿאַזשאַרניק און נאָך און נאָך. אַלע פֿלעגן זיך אויסזעצן אָף אַ באַנק אין פֿירהויז און וואַרטן אָף זייער ריי. אַרומגעוואַשענע, אָפּגעראַזירטע, מיט ריינע העמדער, ווי עס פֿירט זיך לכּבֿוד שבת. צווישן זיי האָט זיך אויסגעטיילט הערשעלע דער טרעגער, דער קאַרליק, וואָס זיינע

פֿיס זענען נישט דערגאנגען ביז צו דער פאָדלאָגע. טאָמאַרע האָט אים תמיד באַזונדער געלויבעט, ווייל ער האָט זיך נישט צוגעכאַפט צו איר ווי צו דעם קוגל פֿון טשאַלנט. ער האָט איר קיינמאל נישט פֿאַרטשעפּעט מיט אַ האַדקען וואָרט. ער האָט אויך געהאַט שיינע מאַניערן, אפֿילו געהאַט שכל צו ברענגען אַ מאָל אַ זעקעלע צוקערקעס.

אַ מאַנצביל איז ער געווען, וואָס ווייבער הרגענען זיך פֿאַר אַזאַ. לויט זיינע כוחות האָט ער געדאַרפֿט בלייבן איבער נאַכט, אָבער יענער האָט קוים געהאַט צו באַצאָלן פֿאַר איין באַזוך. איז ער געלעגן נאָך דעם מיט איר, די קורצע פֿיס אויסגעצויגן ביז אירע קנעכלעך און געבעטן:

— טאמאַרינקע, לאָמיר ליגן נאָך אַ רגע לעבן דיר. איך וויל שפירן דעם טעם פֿון אַ חתונה-געהאַטן...

האַט טאָמאַרע קיין וואָרט נישט איבערגערעדט און אויסגענוצט הערשעלעס חלום אָף אַפּצוכאַפּן דעם אָטעם מיט אַ קאַלטער גלאַז טיי, וואָס זי האָט זיך געהאַט צוגעגרייט און נישט געקאַנט דערגיין צו דעם אַ גאַנצן אָוונט.

בערטע האָט דערזען ווי עטלעכע בחורים שטייען אָף פֿון באַנק און ווילן אַוועקגיין. זי האָט אויך געהערט ווי סענדער דער זאָיקע עצהט, מע זאָל אַריבער צו אַסתרקען מיט די ברילן. יענע האָט געהאַט אַ הייזל אָף זאַוואַלנע גאַס, לעבן האַלצמאַרק. ער האָט נאָך דערביי צוגעאיקעט:

— וואָס וועט מען, מע דאָ זיצן ווי, ווי הינער אָף, אָף די איי... אייער?... און אַזוי ווי הערשעלע איז געלעגן לעבן טאָמאַרען און זיך געקוויקט מיט דער רגע, האָט בערטע די לוכטע אָנגעהויבן קלאָפּן מיטן פֿויסט אין דער טיר פֿון טאָמאַרעס אַלקער און זיך צעשריען:

— הערשעלע! אַ שרפֿה דיר אין... דו ווייסט דאָך וואו!... אַזאַ ווי דו דאַרף נישט קומען פֿרייטיק צו נאַכטס, נאָר אין דער וואָכן! צעברעכסט מיר דאָס געשעפֿט!

טאָמאַרע האָט געשלעפּט דאָס קופֿערל צו דער חבֿרטע, לאהקע די שוואַרצע, וועלכע האָט געוואוינט אָף שקאַפלערנע, הינטערן וואָקזאַל. אָפֿן וועג האָט זיך אַלץ אין איר געבונטעוועט קעגן בערטען. יענע האָט אין גאַנצן פֿאַרגעסן, אַז אַ מיידל פֿון דער בראַזשנע איז אויך אַ מענטש מיט האַרץ און געפֿיל, ווי מע זינגט אין ייִדישן טעאַטער.

זי האָט דאָך נישט געאַרבעט באַ רעדלעך מצה, וואו דער אויוון ברענט און מע דאַרף וואָס גיכער פֿאַררוקן די סחורה. אָף וועמען האָט זי זיך געוואָרפֿן, די באַנדערשניצע? אָף הערשעלען, דעם סאַמע-עלנטן, וואָס האָט נישט געהאַט אין גאַנץ ווילנע צו וועמען זיך צוצוטוליען...

באָ לאַהקען האָט טאָמאַרע געהאַט צייט אַריינצוקוקן אין אַ ביכל. פֿון אַלע אין פֿאָך איז זי געווען די סאַמע גראַמאַטנע, אפֿילו געבעטן ביכער אין דער ביבליאָטעק „מפֿיציהשכלה“, וואָס אָף זאַוואַלנע גאַס. אמת, זי האָט געמוזט אָנקומען צום ביבליאָטעקער קראַסני, ער זאָל איר זאָגן וואָס צו לייענען. דורך אים טאַקע איז זי געקומען צו אַ ביכל, אָנגעשריבן

דורך איינעם א דיומא מיט דעם נאמען די קאמעליען-דאמע. זי האט געלייענט די מעשה פאר איר חברטע לאהקע די שווארצע, און ביידע האבן זיך גוט אנגעוויינט, דער עיקר באם סוף, ווען די קאמעליען-דאמע, וואס איז גארנישט געווען קיין דאמע, נאר געגעסן דאס זעלבע ביטערע שטיקל ברויט פון וואלגערן זיך אין פרעמדע בעטן, איז אוועק שטארבן. ווען סיאמקע קאגאן, דער רעפארטער פון דער צייטונג ווילנער טאג, האט פארטראכט צו גרינדן א פראפעסיאנעלן פאראיין פון די ווילנער גאסן-מיידלעך, האט טאמארע די ערשטע גענומען א ווארט, זי האט דאס אויפגעהויבן די פראגע וועגן איבערשעהען, וואס די באנדערס, די באלעבאטים פון די הייזקעלעך, האבן ניט געוואלט אנערקענען. פון דעם פראפעסיאנעלן פאראיין איז גארניט געווארן, ווי פון אנדערע סיאמקעס פראיעקטן, אבער טאמארען זענען פון יענע טעג איבערגעבליבן אויסלענדישע ווערטער ווי עקספלוואטאציע, קלאסן-באוואוסטזיין און גענעראל-שטריק.

טאמארע איז אוועק פון פאך. זי האט געוואוינט בא לאהקען, וואס האט געהאט געדונגען א קאמער אף שקאפלערנע, ווייטלעך פון שטאט. לאהקע האט געלעבט דערפון וואס זי פלעגט ברענגען צו זיך צופעליקע געסט, עלטערע יידן פון ניט-הי. האט זי געקאנט אונטערהאלטן די חברטע מיט א טעלער זופ און א גלאז טיי. טאמארע האט זייער געליטן דערפון, געזוכט וואו צו פארדינען א גראשן, אבער קיין גרויסע זיבן זאכן האט זיך ניט געמאכט. בערטע די לוכטע האט זי דווקא גערופן צוריק, אבער טאמארע האט געהאט איר האנאָר. דער איינציקער מיט וועמען זי האט זיך געטראפן, איז געווען הערשעלע דער טרעגער. פלעגט ער זיך טאקע אפשטעלן מיט איר פון צייט צו צייט בא לאהקען, אבער פון הערשעלען האט מען געקאנט האבן מער ליבשאפט ווי פרנסה.

סיאמקע קאגאן האט זייער געוואלט העלפן טאמארען. ער האט אין איר געזען דעם קרבן פון פארשאלטענעם קאפיטאליזם, מיט וועלכן ער האט אזוי ביטער געקעמפט אלע זיינע יונגע יארן, האט ער ווידער א מאל געפרוווט פארווירקלעכן זיין פלאן וועגן עפענען אין ווילנע א שול פאר ליבע. וועגן אט דעם פראיעקט האט ער אנגעשריבן א גרויסן ארטיקל אין דער צייטונג, אונטערגעשטראכן די וויכטיקייט און דעם כבוד וואס אזא שול, די ערשטע אין דער וועלט, וועט ברענגען ווילנע, און אנגעגעבן אין נדן צוויי הויך-קוואליפיצירטע פעדאגאגן — טאמארע שימעלסקי און לאה ברענער, באוואוסט אין די פאכקרייזן מיט די נעמען „טאמארע די הויכע“ און „לאהקע די שווארצע“. אזוי האט זיי באקענט דעם לייענער סיאמקע קאגאן אין זיין ארטיקל.

טאמארע האט ניט געהאלטן דערפון. מע האט שוין איין מאל געפרוווט, אפילו באשטעלט א שילד, אבער פון געשעפט האט זיך אויסגעלאזט א טייך.

סיאמקע האט אבער ניט נאכגעלאזט. ער איז אוועק איבער דער שטאט זוכן לערן-מאטער-יאל. האט ער אזוי לאנג גענישטערט אין קליינעם פונקס ביכערקראם אף דייטשע גאס, ביז

ער האט זיך געכאפט, אז דווקא הייכל לונסקי דער ביבליאטעקער פון סטראַשונס ביבליאטעק, קאָן אים העלפֿן. איז סיאַמקע אוועק צו הייכלען פֿרעגן וואָס יענער קאָן טאָן פֿאַר אים. איז הייכל לונסקי צוגעגאנגען צו אַ זייטיקער שאַפֿע אין דער ביבליאטעק און אַרויסגענומען פֿון דאָרטן אַ דין ביכעלע, אַ קונטרס, וואו עס זענען געווען זייער גענוי פֿאַרשריבן אלע תקנות וועגן ריכטיק באַשלאָפֿן אַ ווייב און וואָס צו טאָן אָף צופֿרידן שטעלן דעם מאָן. הייכל לונסקי האָט געגלעט דעם קונטרס, איבערגעדרוקט פֿון אַן אַלטן כתב־יד, וואָס האָט געדאַרפֿט האָבן אַ גוטע פֿאַר הונדערט יאָר. דער נאָמען פֿון מחבר איז ניט געווען אָנגעגעבן. דער קונטרס האָט געהייסן אַהבה בתענוגים, וואָס אָף פראַסט יידיש הייסט דאָס: די ליבע אין פֿאַרגעניגנס.

סיאַמקע האָט גלייך פֿאַרגעלייגט לונסקין איבערזעצן דעם קונטרס אָף יידיש. יענער האָט אים מבטל געמאַכט מיט אַ שמייכל אין זיין געדיכטער באָרד, און געשעפטשעט דערביי: — איי, סיאַמע, דער לימוד, וואָס דו ווילסט איינפֿירן אין ווילנע, האָבן אונדזערע חכמים געבראַכט פֿאַר דעם עולם פֿריער פֿון דיר. וועסט מיט דעם ניט אַנטדעקן אַמעריקע... ס'האָבן ניט געהאַלפֿן סיאַמקעס אַרגומענטן, אז די גאַנצע זאַך קאָן זיין אזוינס און אזעלכס. דאָס וועט מרעיש־עולם זיין. אַ שול פֿאַר ליבע אין ווילנע, וואָס באַדינט זיך מיט לערן־מאַטעריאַל פֿון אַריגינעלע, יידישע מקורות, ממש פֿון דער רבנישער ליטעראַטור. הייכל לונסקי, מיט זיין אייזערנעם געדולד, האָט אויסגעהערט סיאַמקען ביזן סוף און פֿאַרשטופֿט דעם קונטרס צוריק אין דער שאַפֿע צווישן אַנדערע זעלטענע ספֿרים.

טאַמאַרע האָט זיך נישט פֿאַרלאָזט אָף סיאַמקען מיט זיינע פֿאַנטאַזיעס און אָנגעהויבן זוכן וואָס צו טאָן. פֿריער האָט זי זיך געוואַלט שטעלן אַפֿן מאַרק מיט אַ קאַשיק הינערישן דרויב, אָבער די מאַרק־ייִדענעס האָבן איר ניט צוגעלאָזט. צו פֿיל הענדלערקעס האָבן זיך צעשטעלט מיט זייער סחורה. איז זי אוועק אין שחיטה־שטיבל פֿליקן עופֿות. דאָרטן האָבן די ווייבער זי יאָ פֿיין אויפֿגענומען. ס'האָט לאַנג ניט געדויערט און טאַמאַרע האָט מיטגעבראַכט לאַהקען די שוואַרצע צו דער אַרבעט. זענען זיי ביידע געזעסן, פֿאַרזונקען די פֿיס אין בערג הינערישע און גענדזענע פֿעדערן, און פֿון צייט צו צייט זיך דערמאָנט די אַמאָליקע יאָרן, ווען פֿון איין גאַסט האָט מען געהאַט מער ווי פֿון צען אָפֿגעפֿליקטע הינער.

לאַהקעס יינגל, עלינקע, וואָס זי האָט געהאַט פֿון אַ צופֿעליקן יידן און געטענהט, אז דאָס איז געווען אליהור־הנביא, איז אומגעלאָפֿן איבער דעם שחיטה־שטיבל און אַלע פֿליקערקעס האָבן געקליבן נחת פֿון אים.

איין זאַך האָט סיאַמקע יאָ אויפֿגעטאָן פֿאַר טאַמאַרען. ער האָט זי אַריינגעצויגן אין אַ קרייזל, וואָס האָט זיך געזאַמלט געהיים אין אַן אייבערשטיבל אָף יידישע גאַס, אין ראַמיילעס הויף. דאָרטן זענען געזעסן לאַנגע אָוונטן אַ פֿאַר הויזן־נייער, עטלעכע שניידער־געזעלן, נייטערקעס, אַ הענטשקע־מאַכער, און אַ בחור מיט הונגעריקע אויגן האָט געלויבט פֿאַר זיי דאָס לעבן אין גרויסן ראַטן־פֿאַרבאַנד, אונטער דער זון פֿון דער סטאַלינישער קאָנסטיטוציע. אַ לעבן מקנא צו זיין. אַלע אין קרייזל האָבן געוואוסט וואָס טאַמאַרע איז פֿריער געווען. דער דאַרער בחור האָט זי פֿאַרגעשטעלט ווי אַ געוועזענעם שקלאָף פֿון דער בורזשואַזער

אָרדענונג.

טאַמאַרע די הויכע האָט געפֿליקט עופֿות, באַזוכט פֿון מאָל צום מאָל דעם קרייזל און זיך געסטאַרעט זיין צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געווען אַזוי לייכט. אַ מאָל פֿלעגט זי אַ צי טאָן אַנטאָן צוריק דאָס רעקל מיטן טיפֿן שליין, וואָס דורך אים האָט מען געזען אירע הויכע פֿיס, אַרױפֿציען אָף זיך די אָפֿענע בלוזקע, נעמען אין האָנט דעם לאַקירענעם רידיקול, און זיך אַוועקשטעלן אָף סאַוויטשער גאַס, לעבן קינאַ פֿיקאַדילי, זשמורען מיט אַן אויג; טאַמער גייט אָבער ווער פֿאַרביי פֿון די נייע באַקאַנטע, וואָס וועלן זיי זאָגן? דאָרטן, אין דעם בוידעמשייבל אָף ייִדישע גאַס האָט מען זי אױפֿגענומען ווי זי וואָלט גאָרנישט געדינט באַ בערטען די לוכטע. האָט זי זיך באַנוגנט מיט דעם שחיטה־שטיבל, און מיט נעמען אַ ביכל פֿון דער ביבליאַטעק.

האָט דער ביבליאַטעקער קראַסני אונטערגערוקט טאַמאַרען אין איילעניש אַ בינטל דערציילונגען. די זאַמלונג האָט געהייסן פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן, פֿון אַ שרייבער, אַ געוויסן פרץ. האָט זי גלייך געוואָלט בעטן עפעס אַנדערש—אַ ראַמאַן, אַ ליבע מיט דועלן. אָבער דאָס איז געווען פֿרייטיק, לייענער האָבן זיך געשטופֿט און געאַיילט נעמען אַ בוך אָף שבת, האָט טאַמאַרע אַריינגעלייגט די געשיכטן אין קאַשיק און אַוועק אָף שקאַפֿלערנע, צו לאַהקען.

זענען ביידע חבֿטערעס געזעסן אין אַוונט באַם טיש, ווי צוויי אויסגעדינטע סאַלדאַטן, און געשוויגן. עלינקע איז שוין געשלאָפֿן. אַפֿן קאַמאַד האָבן געצאַנקט די שבת־ליכט, וואָס לאַהקע האָט זיך געמאַכט אַ מינהג אַנצוצינדן זינט איר קדיש איז געבוירן געוואָרן. האַרבסט איז געווען. אַ דריבער רעגנדיג האָט געקלאָפֿט אין נידעריקן פֿענצטער וואָס איז אַרויס צו אַ שטיקל גאָרטן, ווי דער שטייגער פֿון די הילצערנע שטיבער אין יענער געגנט. טאַמערע האָט געבלעטערט די געשיכטן און שווערע ספֿקותן האָבן געקרימט אירע פֿולע ליפֿן. לאַהקע האָט געקליבן די ברעקלעך חלה פֿון שבתדיקן טיטשעך, און געשוויגן. זי האָט געהאַט פֿאַראַיבל אָף דער חבֿרטע, וואָס אַ גאַנצן אַוונט האָט זי מיט איר ניט אויסגערעדט קיין וואָרט און נאָר געווען פֿאַרנומען מיט איר בוך. האָט זי זיך ניט איינגעהאַלטן און אַ בורטשע געטאָן: — לאַמיר אויך וויסן וואָס דו זוברעוועסט דאָרטן?

טאַמאַרע האָט אױפֿגעהויבן אָף לאַהקען אירע קאַרע קאַצנאױגן, וואָס זייער בליק האָט אַזוי געוואַרעמט די איינגייער אין בערטע די לוכטעס געמאַכן, און זיך צעשמייכלט: — דאָס זענען דערציילונגען שווער צו פֿאַרדייען. מיט אַ סך העברעישע ווערטער. מע דאַרף זיין אַ רבֿ דערצו.

— טאָ צו וואָס דאַרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק וועסטו בעטן אַן אַנדער בוך, מע זאָל אים קאַנען נעמען אין מויל אַריין.

טאַמאַרע האָט זיך אַ רגע פֿאַרטראַכט און דערנאָך זיך מודה געווען:

— איין מעשה האָב איך דווקא יאָ צעקייט. זייער... זייער... אַזאַ... נו... מיט...

לאַהקע האָט זיך אונטערגעשטופֿט:

— זאָג שוין מיט אַהער, מיט אַהין, מיט וואָס?

— מיט א געדאנק...
 — לאַמיר הערן דעם געדאנק.
 — איך מוז דיר איבערלייענען...
 לאהקע האָט ניט געהאַט קיין געדולד:
 — פֿריער דערצייל מיר אין וואָס עס גייט דאָרטן.
 טאַמאַרע האָט זיך אָפּגעהוּסט און אָנגעהויבן דערציילן:
 — ס'איז אַ מעשה מיט דריי מתנות. אַ ייד, וואָס איז געשטאַרבן און מע לאָזט אים נישט
 אַריין אין גן-עדן, ביז ער וועט נישט ברענגען דריי מתנות אין הימל.
 — ווער דאַרף אין הימל דריי מתנות?
 טאַמאַרע האָט זיך אויפֿגערעגט:
 — אַז דו פֿרעגסט פֿערדישע פֿראַגעס, וועסטו בלייבן אָן דער מעשה. אַ שרייבער שרייבט,
 איז הער זיך צו!
 — שאַ, שאַ, זע וואָס דאָ טוט זיך. מע טאָר שוין ניט פֿרעגן אויך?
 טאַמאַרע האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און ממשיך געווען:
 — האָט ער געבראַכט אין הימל אַ מתנה אַ שפּילקע...
 לאהקע האָט מורא געהאַט צו פֿרעגן אָף וואָס דאַרף מען אין הימל אַ שפּילקע, האָט זי
 געשוויגן און טאַמאַרע האָט דערציילט ווייטער:
 — דער געשטאַרבענער ייד האָט געבראַכט נאָך צוויי מתנות—אַ זעקעלע ארץ-ישראל-ערד
 און אַ יאַרמלקע. אָבער די שפּילקע האָט מיך גענומען פֿאַרן האַרץ...
 טאַמאַרע האָט פֿאַרמאַכט די פֿאַלקסטומלעכע געשיכטן, און אָנגעהויבן דערציילן:
 — די זאָך איז געווען אזוי. גלחים האָבן פֿאַרמישפט צום טויט אַ רבֿס אַ טאַכטער, ווייל
 זי איז אַרויס אָף דער גאַס ווען ס'איז געגאַנגען אַ פֿראַצעסיע פֿון קלויסטער. מיט יאָרן
 צוריק האָט אַ ייד נישט געטאַרט גיין אין די גויישקע גאַסן. האָט מען זי, דעם רבֿס טאַכטער,
 צוגעבונדן פֿאַרן צאַפּ צום עק פֿון אַ ווילדן פֿערד, ער זאָל זי שלעפּן אין געלאָף איבערן בריק.
 האָבן די גלחים זי געפֿרעגט וואָס פֿאַר אַ בקשה האָט זי פֿאַרן טויט. האָט דעם רבֿס טאַכטער
 געבעטן אַ שפּילקע. מיט דער שפּילקע וואָס זי האָט באַקומען, האָט זי צוגעשפּיליעט איר
 קלייד צום לעבעדיקן פֿלייש פֿון איר פֿוס, כדי מע זאָל ניט זען אירע ווייבערישע ערטער
 בעת דאָס פֿערד וועט זיך יאָגן מיט איר דורכן גאַס, און דאָס קלייד וועט זיך אויפֿהייבן מיטן
 ווינט.
 לאהקע האָט זיך געכאַפט פֿאַרן קאַפּ:
 — צום סאַמע פֿלייש?
 — אַט דאָס וואָס דו הערסט...
 לאהקע איז דאָס נישט געפֿעלן געוואָרן:
 — אַ מענטש גייט צום טויט, האָט ער ניט קיין אַנדערע דאגות? וואָס איז שוין דער
 אונטערשייד?
 טאַמאַרע האָט דערווידערט:

— אַט דאָס טאַקע איז דאָך דער געדאַנק. צום טויט איז זי געגאַנגען, אָבער אַ רבֿס אַ טאַכטער איז זי געבליבן, ניט הפֿקר...
 לאהקע האָט געצויגן אַן אַקסל. דער ספֿק צי דעם רבֿס טאַכטער אין פרצעס דערציילונג איז געווען גערעכט האָט איר פֿאַרצויגן די ליפֿן.
 אַזוי זענען ביידע חבֿרטעס, וואָס אַראָפּוואָרפֿן פֿון זיך דאָס קלייד פֿאַר פֿרעמדע אויגן איז געווען באַ זיי אַ וואָכעדיקע זאַך, אוועק צו זייערע געלעגערס, יעדע מיט איר אייגענעם אויספֿיר.

טאַמאַרע איז געזעסן אין שחיטה-שטיבל צווישן די פֿעדערן, ביז ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה. די דייטשן מיט די רוסן האָבן זיך צעטיילט מיט דער פּוילישער מדינה. אין ווילנע האָבן דעם ניינצנטן סעפטעמבער, יאָר ניין און דרייסיק, זיך באַוויזן אין אַ שיינעם פֿריהאַרבסטיקן פֿרימאַרגן אָף די גאַסן טאַנקען מיט רויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אָף די שטאַלענע באַרטן. טאַמאַרע האָט אָפּגעשאַקלט דעם פּוך פֿון פֿאַרטעך און געלאָפֿן מיט אַלעמען זען דעם וואונדער. דער גאַנצער קרייזל פֿון ראַמזילעס הויף האָט געדרייט אַרום די טאַנקען ווי נאַענטע מחותנים אָף אַ לאַנג דערוואַרטער חתונה. די שימחה האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. אין גאַנצן אַ זעקס וואָך. דורך נאַכט האָבן זיך די טאַנקען, ווי אָנגעגעסענע טשערעפֿאַכעס, זיך אַרויסגעשאַרט צוריק פֿון ווילנע. די רוסן האָבן אָפּגעגעבן די שטאַט אַ מתנה פֿאַר די ליטווינער. די קלומפּעס, ווי מע האָט זיי גערופֿן אין ווילנע, האָבן זיך געפֿרייט מיט דער מתנה באַ אַכט חדשים, ביז די סאָוועטן האָבן באַשלאָסן קומען צוריק, כּדי צו באַפֿרייען די ליטווינער פֿון אַלע דאגות צו פֿירן אַליין אַ מדינה. דאָס איז געשען דעם פּופֿצנטן יוני, נייצן פֿערציק.
 ערשט דעמאָלט זענען אַלע, וואָס האָבן זיך געזאַמלט אין אייבערשטיבל אָף יידישע גאַס געקומען צום לעבן. שייקע אייכער, וואָס האָט פֿאַרלוירן אַ האַנט אין שפּאַנישן בירגערקריג, איז געוואָרן דירעקטאָר פֿון די שטאַטישע אויטאָבוסן. לאַם, דער רייניקער פֿון מענער-קאַפּעליושן, האָט באַקומען די שטעלע פֿון קינאָ-פֿאַרוואַלטער. ברייקע דער הויזן-נייער האָט איבערגענומען בערגערס זאָוואַד פֿון סאָדע-וואַסער. בכלל האָט ווילנע פֿאַרשמעקט מיט דער דיקטאַטור פֿון פּראָלעטאַריאַט.
 אָף טאַמאַרען האָט מען געזאַגט עדות, אַז זי איז לינק-געשטימט ניט פֿון היינט, און די נייע מאַכט האָט איר אריינגעזעצט אין אַ סקלאָד פֿון פֿלייש-קאַמבינאַט.
 בעסער פֿון אַלעמען האָט אויסגעפֿירט לאהקע די שוואַרצע. זי האָט אונטערגעכאַפט אַ לייטענאַנט פֿון דער רויטער אַרמיי, אַ וואוילער שייגעץ. ניט קיין גרויסער טרינקער. גלייך האָט ער איר געקויפֿט אַ ווייסן שאַל, אָפֿן שטייגער פֿון די לייטענאַנטסקע ווייבער, און אוועק מיט איר לעבן, טאַקע אָף שקאַפלערנע.
 דער שאַל איז געלעגן אָף לאהקעס לאַקענעס ווי שניי אָף אַ בערגל פֿאַרלאָשענע קוילן.

ס'איז געווען א פארגעניגן צו קוקן אף איר. לאהקע איז געווארן אן אייגענע צווישן די אנדערע ווייבער פון גארניזאן. זי האט שוין געהאט אויפגעכאפט שטיקלעך רוסיש לשון אף אזוי פיל, אז זי איז מסוגל געווען צו געבן פארשטיין אירע קומשקעס דעם אונטערשייד צווישן א לאנגער נאכטהעמד און א באלקלייד. די אנגעפארענע, נייע מאדאמען זענען געווען זיכער, אז מע קאן אין א נאכטהעמד קומען טאנצן אין אפיצירן-קלוב. לאהקע האט זיך באם לייטענאנט א ביסל אויסגעריבן, אנגענומען א שטיקל פאסאן. ווילנע האט זי ניט דערקענט.

טאמארע האט זיך אויך געהאט דורכגעווארפן מיט עטלעכע נאטשאליניקעס, אבער ס'האט זיך ניט געקלעפט. זי האט געפונען א ווינקל אף שאוועלסקע גאס, כדי ניט צו שטערן דער חברטע איר גליק. ס'איז טאקע געווען א גליק. א דאנק אט דעם לייטענאנט, האט זיך לאהקע מיט איר יינגל געראטעוועט.

בעתן אפטרעטן פון ווילנע, אין איין און פערציקסטן יאר, האט דער לייטענאנט ארויפגע-זעצט לאהקען מיט עלינקען אף א מיליטערישער לאסטמאשין וואס האט זיי דערפירט טיף אין הינטערלאנד. לאהקע האט געוואלט מיטנעמען טאמארען, איז אבער די איילעניש און די מהומה געווען צו גרויס. דער לייטענאנט האט געשריען, געשאלטן אין דער מאמען אריין, ווייל יעדע רגע קאן אנקומען א דייטשער דעסאנט.

...און טאמארע די הויכע? זי האט ניט באוויזן קיין סך צו לידן פון די דייטשן. שוין מיטוואך, דעם זיבעצנטן סעפטעמבער 1941, א צען טעג נאכן פארטרייבן די ווילנער יידן אין געטא, איז זי געשטאנען צווישן קנאפע דרייצן הונדערט יידן אפן פעלד פון פאנאר — דאס ארט וואס די דייטשן האבן אויסגעקליבן אויסצוהרגענען די ווילנער יידן, ניט ווייט פון דער שטאט.

טאמארע האט אויך געהאט א באזונדער מזל — מע האט איר ניט געדארפט פירן אין געטא. זי איז שוין דארט געווען פריער. שאוועלסקע גאס איז געלעגן אין הארץ פון דעם תחום-המושב, באשטימט פאר די ווילנער יידן.

די ערשטע חדשים פון דעם דייטשן שאלטעווען אין ווילנע האט זיך טאמארע געדרייט דא, דארטן. א ביסל האט זי אונטערגעהאנדלט מיט דרויב און פון צייט צו צייט זיך ארויסגעהאלפן מיט הערשעלעך דעם טרעגער. ביז זי איז אריינגעפאלן, ווי אין א קעסלגרב, צווישן גזירות, פארארדערונגען וועגן האבן א געהעריקן צעטל, א שיין פון די דייטשן אף בלייבן לעבן.

איצט איז זי געשטאנען מיט נאך פרויען אפן פעלד פון פאנאר און געקוקט אין דער ווייט. וועגן וועמען, וועגן וואס האט זי געקאנט טראכטן? אליין איז זי דאך געווען אזוי עלנט, ניט געהאט קיינעם. זי איז געווען אן אונטערגעווארפענע, זיך געהאדעוועט אין יתומים-הויז. געקומען צו איר ברויט דורך זיין א דערלאנגערקע בא זוסקע דעם פראפעסאר, וואס האט געהאט א קנייפע אף קאנסקע גאס. דאס האט ער איר געגעבן צו פארשטיין, אז מיט אירע פיס, אויב זי וועט שטיין אף די ראגן, קאן זי מאכן געלט.

און אַט איז געקומען אַ באַפֿעל מע זאָל זיך אָויסטאָן. טאַמאַרע האָט זיך ניט אויסגעטאַן. זי האָט פֿאַרגראָבן די נעגל פֿון אירע פֿינגער אינעם ווייכן פֿלייש פֿון אירע פּוכקע אַרעמס און ניט געגעבן דעם מינדסטן סימן, אַז זי גייט אָפּשפּילען אַ קנעפל. טאַמאַרע האָט ניט צו ליב געטאַן דעם דייטש, וועלכער איז געשטאַנען קעגן איבער איר מיט זיין מאַשין־געווער. העכער פֿון אים, אין איר פּערקאַלענעם קליידל מיט די רויטע און בלויע בלימעלעך, האָט זי אים געקוקט גלייך אין די אויגן. און זיך ניט געמאַכט פֿון זיינע געשרייען. לאַנג האָט ער ניט געשרייען. אין איין רגע איז שוין טאַמאַרע געלעגן אָפּן זאַמד. געטראָפֿן פֿון זיין קוילן־סעריע.

אַזוי איז אַוועק צום טויט טאַמאַרע די הויכע, דאָס לעצטע ייִדישע גאַסן־מיידל אין ווילנע. אַ פֿרוי וואָס איז אַ פֿאַרוואונדיקטע אַרויסגעקראָכן באַ נאַכט פֿון גרוב און מצליח געווען זיך אומצוקערן אין געטאָ, האָט דאָס אַלץ שפּעטער דערציילט.